

УДК 347.73:336.22 (477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.2>

ОПОДАТКУВАННЯ ПІДСОЛОДЖЕНИХ ЦУКРОМ НАПОЇВ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Атаманчук Наталія Іванівна,

доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем взаємодії
держави та громадянського суспільства
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

Монаєнко Антон Олексійович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем взаємодії
держави та громадянського суспільства
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

Солодкі напої вважаються продуктами, що завдають шкоди здоров'ю, надмірне споживання яких сприяє появі небезпечних захворювань. У зв'язку з цим щорічно у світі збільшується кількість країн, які намагаються вирішити проблему захворюваності населення за допомогою фіскальних заходів, запроваджуючи податки на шкідливі харчові продукти та напої.

У статті досліджено особливості оподаткування спеціальним податком солодких напоїв у таких країнах, як: Республіка Польща, Угорщина, Франція, Ірландія, Данія, Фінляндія тощо. Встановлено, що надходження від оподаткування підсолоджених цукром напоїв спрямовуються на фінансування важливих програм у сфері охорони здоров'я або ж конкретні освітні або громадські цілі, пов'язані з охороною здоров'я. Обґрунтовано необхідність вивчення та впровадження позитивного досвіду країн Європейського Союзу щодо оподаткування акцизним податком напоїв з високим вмістом цукру, кофеїну та штучних підсолоджувачів.

Авторами встановлено, що акцизне оподаткування підсолоджених цукром напоїв має величезний потенціал для нашої держави через здатність підвищити податкові надходження, одночасно зменшуючи обсяг споживання таких напоїв. Зроблено висновок, що податки на солодкі напої можуть змінити поведінку споживачів, забезпечити наповнення бюджету від їх адміністрування, а також стимулювати виробництво більш корисної продукції. Для України податок на підсолоджені цукром напої може стати важливим і ефективним інструментом фіскальної та державної політики у сфері охорони здоров'я. Впровадження акцизного оподаткування підсолоджених цукром напоїв в Україні потребує залучення до обговорення як державних інституцій, так і громадськості, представників різних організацій та установ зі створенням робочих груп та співпраці економічних експертів, дієтологів, педагогів, представників батьківських організацій тощо. Передумовою успішного впровадження такого податку в нашій державі повинне стати належне наукове обґрунтування, проведення соціологічних досліджень та консультаційних переговорів зі стейкхолдерами, а також ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду країн Європейського Союзу.

Ключові слова: оподаткування, податок на підсолоджені цукром напої, акцизний податок, зарубіжний досвід, Європейський Союз, податкове законодавство.

Atamanchuk Natalia, Monaienko Anton. The taxation of sugar-sweetened beverages: experience of the European Union and opportunities for Ukraine

The sugary drinks are considered to be harmful to health, excessive consumption of which contributes to the appearance of dangerous diseases. The number of countries is increasing every year in the world trying to solve the problem of morbidity of the population with the help of fiscal measures, introducing taxes on harmful food products and drinks.

The article is dedicated to the peculiarities of taxation with a special tax on sweet drinks in such countries as: the Republic of Poland, Hungary, France, Ireland, Denmark, Finland, etc. Revenues from sugar-sweetened beverage taxes have been found to be used to fund important health programs or specific health-related educational or community goals. The need has been substantiated to study and implement the positive experience of the EU countries regarding the excise tax on drinks with a high content of sugar, caffeine and artificial sweeteners.

The excise taxation of sugar-sweetened beverages has a huge potential for our state due to the ability to increase tax revenues while simultaneously reducing the volume of consumption of such beverages. The taxes on sweet drinks can change the behavior of consumers, ensure the filling of the budget from their administration, and also stimulate the production of more useful products. A tax on sugar-sweetened beverages can become for Ukraine an important and effective tool of fiscal and state policy in the field of health care. The introduction of excise taxation of sugar-sweetened beverages in Ukraine requires the involvement in the discussion of both state institutions and the public, representatives of various organizations and institutions with the creation of working groups and the cooperation of economic experts, nutritionists, representatives of parent organizations, etc. A prerequisite for the successful implementation of such tax in our country should be a proper scientific justification, sociological research and consultative negotiations with the stakeholders, as well as a thorough analysis of the foreign experience of the EU countries.

Key words: *taxation, tax on sugar-sweetened beverages, excise tax, foreign experience, European Union, tax legislation.*

Підсолоджені цукром напої вважаються продуктами, що завдають шкоди здоров'ю, надмірне споживання яких сприяє появі зайвої ваги та ожирінню, діабету, серцевих захворювань, карієсу та інших небезпечних захворювань. Задля зменшення споживання та купівлі таких напоїв країни активно запроваджують акцизи на підсолоджені цукром напої. Використання саме податків як фіскальних інструментів з метою регулювання споживання солодких напоїв є однією зі світових тенденцій податкової політики багатьох держав. Зокрема, спеціальний податок на солодкі напої було впроваджено в різних країнах світу, а саме: деяких штатах США та країнах Європи – Бельгії, Великобританії, Іспанії (Каталонії), Ірландії, Норвегії, Латвії, Португалії, Польщі, Угорщині, Хорватії, Фінляндії та Франції тощо.

У нашій державі відсутня практика оподаткування підсолоджених цукром напоїв, тому питання оподаткування продуктів харчування, що є шкідливими для здоров'я, залишається малодослідженим серед вітчизняних учених. Водночас Україна як держава, що уклала з Європейським Союзом Угоду про асоціацію [1], а також отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі має завданням гармонізувати національне законодавство з нормами права Європейського Союзу (далі – ЄС). Детальний аналіз акцизного оподаткування із виокремленням

тих положень, що мають обов'язковий характер, та положень, які дозволяють державам-членам ЄС самостійно вирішувати певні питання набуває великого значення для України.

Окремим питанням акцизного оподаткування в Україні, а також дослідженням європейської практики оподаткування підсолоджених цукром напоїв приділялася увага у працях М. Голютяк-Пенкальської [2], І. Кравченко [3], І. Комарова [4], В. Макаренка [5], О. Озерчука [6], К. Швабія [7] та інших вітчизняних науковців.

Зарубіжні вчені присвятили численні дослідження щодо особливостей оподаткування підсолоджених цукром напоїв, а саме: К. Brukało, К. Kaczmarek, О. Kowalski, Р. Romaniuk щодо запровадження податку на підсолоджені цукром напої в Польщі [8]; С. F. Kurz, А. N. König щодо причинно-наслідкового впливу податків на цукор на продаж безалкогольних напоїв у Франції та Угорщині [9]; Kristine A. Madsen, James Krieger, Xavier Morales проаналізовано політику у сфері охорони здоров'я щодо податків на підсолоджені цукром напої [10]; William M. K. Allen, Katrina J. Allen – про оподаткування підсолоджених цукром напоїв в Австралії [11]; Tom Warshawski – щодо необхідності введення податку на підсолоджені напої в Канаді [12]; Grant E. Donnelly, Paige M. Guge, Ryan T. Howell, Leslie K. John – щодо того, як податок на цукор зменшує купівлю

солодких напоїв [13]; оподаткування підсолоджених цукром напоїв вивчали також Carissa Véliz, Hannah Maslen, Michael Essman, Lindsey Smith Taillie, Julian Savulescu [14], Peter Lloyd and Donald MacLaren [15], L. Sawyer, V.M. Oddo, A. Fretts, M.A. Knox, N. Chan, B.E. Saelens, J.C. Jones-Smith [16].

Водночас постійні зміни вітчизняного податкового законодавства, а також широкий перелік підакцизних товарів у світовій практиці оподаткування зумовлюють необхідність здійснення подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі. Набувають актуальності дослідження зарубіжного досвіду оподаткування через наявність останніми роками значних процесів реформування специфічного акцизного оподаткування.

Метою пропонованої статті є вивчення світового досвіду оподаткування акцизним податком підсолоджених цукром напоїв та визначення можливостей впровадження позитивних аспектів такого оподаткування в Україні.

Всесвітня організація охорони здоров'я рекомендує дорослим і дітям зменшити щоденне споживання вільних цукрів до менш ніж 10 відсотків від загального спо-

живання енергії, а подальше скорочення до менш ніж 5 відсотків забезпечує додаткові переваги для здоров'я. У зв'язку з цим щорічно збільшується кількість країн, які намагаються вирішити проблему захворюваності населення за допомогою фіскальних заходів, запроваджуючи податки на харчові продукти та напої, пов'язані зі здоров'ям.

Варто відзначити, що різні країни по-різному адмініструють податок на солодкі напої. Такий податок може бути введений як на виробництво підсолоджених цукром напоїв, так і у вигляді акцизу на реалізацію уже готової продукції. На сьогодні більшість податків на цукор у країнах ЄС запроваджені як збори на виробництво та реалізацію солодких напоїв (табл. 1).

Вважаємо, що ефективність податків на скорочення споживання шкідливих для здоров'я продуктів харчування і напоїв залежить від механізмів його впливу. Якщо податкові ставки будуть низькими, а податкова база стосуватиметься лише недорогих товарів, то вплив на доходи громадян буде незначним. Чим вища ставка податку в поєднанні з поступовим її підвищенням та розширенням податкової бази, тим більший потенціал впливу на людське здоров'я. Окрім того, широке

Таблиця 1

Податки в країнах ЄС на напої, що містять цукор та штучні підсолоджувачі

Країна	Дата введення	Ставка податку
Польща	Січень 2021 р.	0,50 злотих – за напої з вмістом цукру, що дорівнює або менше 5 г на 100 мл напою, або за вміст хоча б одного підсолоджувача в будь-якій кількості; 0,05 злотих – за кожен 1 грам цукрів вище 5 г на 100 мл напою. Менша плата стягується за напої із вмістом цукру вище 5 г на 100 мл, якщо вони містять фруктовий, овочевий або фруктовово-овочевий сік не менше 20% від складу сировини, або якщо це вуглеводно-електролітні розчини. Додаткова плата в розмірі 0,10 злотих за 1 літр стягується за напої з додаванням таурину або кофеїну (наприклад, енергетичні напої). Однак максимальна сума збору за цукор не може перевищувати 1,20 злотих за 1 літр напою.
Угорщина	Вересень 2011 р.	7–250 форинтів/л – на всі солодкі напої залежно від речовини і концентрації. 70–500 форинтів/кг – на всі солодкі продукти залежно від речовини і концентрації.
Франція	Січень 2012 р.	€0,0745/л – на весь цукор і штучно підсолоджені напої з міцністю спирту нижче 1,2%. €0,01/л – на енергетичні напої.
Ірландія	Квітень 2018 р.	£1,8/л – для напоїв з більш ніж 5 г цукру/100 мл. £2,4/л – для напоїв з більш ніж 8 г цукру/100 мл.
Данія	1930-і р. (скасовано 2014)	1,64 крони/л – безалкогольні напої
Фінляндія	2016 (скасовано 2017)	0,11 євро/л – напої з додаванням цукру, а також інші кондитерські вироби.

застосування синтетичних підсолоджувачів у виробництві харчових продуктів призводить до зменшення собівартості такої продукції, що своєю чергою створює недобрсовісну конкуренцію виробникам аналогічних харчових продуктів з використанням натуральних компонентів.

Цікавим є досвід Угорщини, яка запровадила в 2011 році податок на продукти охорони здоров'я на основі вмісту цукру, солі та метилксантину в упакованих харчових продуктах. Учені зазначають про «стійке скорочення споживання товарів зі збільшенням податків, і що більше двох третин населення адаптувалися до більш здорових альтернатив, найчастіше мінеральної води, свіжих фруктів і овочів, а також трав і спецій. Надходження від податку також відповідали прогнозам і сприяли збільшенню інвестицій у сферу охорони здоров'я [17].

У Польщі структура податку передбачає додаткову плату за напої з додаванням цукрів (моносахариди, дисахариди, продукти харчування, що містять ці речовини) або підсолоджувачі (наприклад, ксиліт, сорбіт або аспартам), а також за напої з додаванням таурину і кофеїну [8].

Поділяємо думку науковців про те, що «цільове оподаткування підсолоджених цукром напоїв підвищує їхню ціну і призводить до зменшення споживання» [12]. Для прикладу, акциз на 1% за унцію в Берклі скоротив споживання солодких напоїв серед жителів з низьким рівнем доходу та етнічних/расових меншин на 21%; продажі неоподатковуваних напоїв зросли на 3,5% через 1 рік після введення податку, продажі води зросли на 15,6%. У Мексиці через 1 рік після введення акцизу на підсоложені цукром напої, який підняв ціну на такі напої приблизно на 10%, закупівлі підсолоджених цукром напоїв скоротилися у середньому на 6%; закупівлі бутельованої води зросли на 16,2% від базового рівня [18].

Зарубіжні вчені, оцінюючи вплив маркування на придбання солодких напоїв, з'ясували, що «введення податку на солодкі напої без внесення податку на цінники не зменшує закупівлю солодких напоїв. Однак, зробивши податок помітним, додавши до цінника фразу «включає податок на солодкі напої», зна-

чно зменшив закупівлю солодких напоїв. Ці результати свідчать про те, що податки на солодкі напої можуть бути неефективними для зменшення закупівлі солодких напоїв, якщо вони не будуть зроблені безпосередньо на цінниках» [13].

В Україні практика акцизного оподаткування підсолоджених цукром напоїв на сьогодні відсутня, а питання оподаткування продуктів харчування із високим вмістом жиру, цукру і солі, що є шкідливими для здоров'я, залишається малодослідженим серед вітчизняних учених. Окремі пропозиції щодо оподаткування продукції, що містить цукор, зокрема солодких газованих напоїв висловлює І. Комарова [4, с. 78] та І. Кравченко [3, с. 178] щодо оподаткування солодких безалкогольних напоїв. Науковець К. Швабій вважає солодкі безалкогольні напої «основним резервом збільшення податкових надходжень від сплати акцизного податку». Йдеться про напої із високим вмістом цукру: солодкі газовані напої; енергетичні напої; спортивні напої; холодний чай; солодкі кавові напої; будь-які інші напої, до яких додані цукроза чи фруктоза [7, с. 159]. В. Макаренко також обґрунтовує необхідність розширення фіскального потенціалу акцизного податку шляхом впровадження акцизних податків на солодкі безалкогольні напої, що, «крім фіскального ефекту, дозволить досягти інтерналізації екстерналій від надмірного споживання, скоротити кількість хворих на цукровий діабет та осіб, які мають надлишкову вагу» [5, с. 10].

Про намір введення податку на солодкі газовані напої в нашій державі було зазначено головою Комітету Верховної Ради з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування Михайлом Радущим [19].

Зауважимо, що оподаткування енергетичних напоїв було запропоновано законопроектами України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження ставок акцизного збору на енергетичні напої» від 24 квітня 2015 року № 2740 [20] та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком окремих товарів» від 07 серпня 2017 року № 7019 [21], які так і не були прийняті.

Аналізуючи статистичні дані Державної служби статистики України, можна дійти висновку щодо постійного зростання обсягів роздрібного ринку реалізації безалкогольних напоїв протягом 2017–2021 років, зокрема: у 2017 році обсяги їх роздрібною торгівлі становили 12902,3 млн грн, у 2018 році – 16171,3 млн грн, у 2019 році – 19145,5 млн грн, у 2020 році – 20874,8 млн грн, у 2021 році – 25301,3 млн грн [22].

Вважаємо, що акцизне оподаткування підсолоджених цукром напоїв має величезний потенціал у нашій державі, особливо з огляду на його здатність підвищити податкові надходження, одночасно зменшуючи обсяг споживання таких напоїв. Окрім того, як свідчить практика застосування подібного податку на тютюнові та алкогольні вироби, електронні сигарети та рідини, що використовуються в електронних сигаретах, Україна має досвід щодо розробки, впровадження та адміністрування акцизів на товари, що негативно впливають на здоров'я населення.

На думку аналітиків, «впровадження простого, легкого в адмініструванні єдиного специфічного податку в розмірі 4 грн за літр (що дорівнює приблизно 20% ціни) на підсолоджені цукром напої може принести від 5,1 до 7,8 млрд грн на рік і суттєво збільшити державні податкові надходження; адже ця сума еквівалентна від 0,7% до 1,0% державних податкових надходжень у 2019 році. Це також приведе до зменшення обсягу споживання оподатковуваних підсолоджених цукром напоїв до 21%» [23, с. 40].

Основною метою оподаткування підсолоджених цукром напоїв у країнах ЄС є поліпшення здоров'я. Однак, незважаючи на економічну ефективність таких податків, вплив на здоров'я населення буде залежати від зміни саме споживання оподатковуваних напоїв, перехід на інші більш корисні напої. Другою метою податкової політики щодо підсолоджених цукром напоїв є отримання доходів для задоволення важливих потреб громадян. Так, у Філадельфії надається допомога громадським школам щодо медичних послуг та професійного навчання; а здійснення модернізацій у парках, базах відпочинку та бібліотеках є пріоритетами фінансування.

Сіетл збільшує доступ до здорової їжі шляхом субсидування закупівель фруктів та овочів і розширення субсидій на догляд за дітьми та програм, що підтримують ранній розвиток дитини. Багато заходів, що підтримуються податками в Берклі, включають програмування харчування в школах, розширення доступу до послуг з охорони здоров'я порожнини рота та профілактику діабету. Ці програми орієнтовані на ті самі громади, які найбільше страждають від впливу підсолоджених цукром напоїв та нерівності в галузі охорони здоров'я [24].

Висновки. Практика справляння податків на цукор у країнах ЄС, а також численні дослідження зарубіжних учених у цій сфері дозволяють зробити висновок, що податки на підсолоджені цукром напої можуть змінити поведінку споживачів, забезпечити наповнення бюджету від їх адміністрування, а також стимулювати виробництво більш корисної продукції. Для України податок на підсолоджені цукром напої може стати важливим і ефективним інструментом фіскальної та державної політики у сфері охорони здоров'я.

Однак впровадження такого податку потребує ретельного вивчення зарубіжного досвіду щодо того, які саме напої підлягатимуть оподаткуванню, чи змінюватиметься ставка податку залежно від вартості одиниці підсолодженого цукром напою, і чи змінюватиметься ставка податку з часом. Окрім того, податки на підсолоджені цукром напої повинні стати джерелом фінансування важливих програм у сфері охорони здоров'я, спрямовуватися на конкретні освітні або громадські цілі, пов'язані з охороною здоров'я, як це відбувається у Республіці Польща, Угорщині.

Впровадження акцизного оподаткування підсолоджених цукром напоїв в Україні потребує залучення до обговорення як державних інституцій, зокрема, Міністерства фінансів України, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді і спорту України, так і громадськості, представників різних організацій та установ зі створенням робочих груп та співпраці економічних експертів, дієтологів, педагогів, представників батьківських організацій тощо. Передумовою успішного впрова-

дження такого податку в нашій державі повинно стати належне наукове обґрунтування, проведення соціологічних дослі-

джен та консультаційних переговорів зі стейкхолдерами, а також ґрунтовного аналізу зарубіжного досвіду країн ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30 листопада 2015 року № 984_011. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 01.09.2022).

2. Голютяк-Пенкальська М.В. Цукровий податок в Європі. Крок до здорового способу життя чи новий податковий тягар. *Актуальні проблеми реформування сучасного законодавства* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 14–15 вересня 2018 року). Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 42–26.

3. Кравченко І.С. Акцизний податок на солодкі безалкогольні напої. *Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України* : збірник матеріалів III науково-практичного круглого столу, 15 травня 2020 р. Ірпінь : НДІ фіскальної політики, 2020. С. 175–178.

4. Комарова І.В. Акцизне оподаткування в Україні у контексті європейських тенденцій. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № 1 (37). С. 73–78.

5. Макаренко В.В. Податкове регулювання ринку підакцизних товарів в Україні : автореф. дис. канд. ек. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2021. 20 с.

6. Озерчук О.В. Досвід застосування негармонізованих акцизних податків у Федеративній Республіці Німеччина. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 60–67.

7. Швабій К. Пріоритети податкової політики держави в Україні. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 149–162.

8. Brukała K., Kaczmarek K., Kowalski O. and Romaniuk P. Implementation of sugar-sweetened beverages tax and its perception among public health stakeholders. A study from Poland. *Front. Nutr.* 2022. 9: 957256. DOI: 10.3389/fnut.2022.957256.

9. Kurz C.F., König A.N. The causal impact of sugar taxes on soft drink sales: evidence from France and Hungary. *Eur J Health Econ.* 22, 905–915. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10198-021-01297-x>.

10. Kristine A. Madsen, James Krieger, Xavier Morales. Sugar-Sweetened Beverage Taxes Emerging Evidence on a New Public Health Policy. *JAMA*. 2019. 321(18):1777–1779. DOI: 10.1001/jama.2019.5344.

11. William M.K. Allen, Katrina J. Allen. Should Australia tax sugar-sweetened beverages? *Journal of Paediatrics and Child Health*. 56. 2020. 8–15.

12. Warshawski Tom. The need for Canada to tax sugar-sweetened beverages. *Canadian Medical Association journal*. 08/2018. 32. E966–E966.

13. Grant E. Donnelly, Paige M. Guge, Ryan T. Howell, Leslie K. John. A Salient Sugar Tax Decreases Sugary-Drink Buying. *Psychological Science*. 2021. Volume: 32 Issue: 11, Pp. 1830–1841.

14. Carissa Véliz, Hannah Maslen, Michael Essman, Lindsey Smith Taillie, Julian Savulescu. Sugar, Taxes, & Choice. *Hastings Center Report* 49, No. 6 (2019): 22–31. DOI: 10.1002/hast.1067.

15. Peter Lloyd and Donald MacLaren. Should We Tax Sugar and If So How? *The Australian Economic Review*, 03/2019. Vol. 52, No. 1, Pp. 19–40.

16. Sawyer L., Oddo V.M., Fretts A., Knox M.A., Chan N., Saelens B.E., Jones-Smith J.C. Impacts of the Seattle Sweetened Beverage Tax on the Perceived Healthfulness of Sweetened Beverages. *Nutrients*. 2022, 14, 993.

17. Duplaga Mariusz. The Acceptance of Key Public Health Interventions by the Polish Population Is Related to Health Literacy, But Not eHealth Literacy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. 17, No. 15: 5459. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph17155459>.

18. Lisa M. Powell, Matthew L. Maciejewski. Taxes and Sugar-Sweetened Beverages. *JAMA*. 2018. 319(3): 229–230. DOI: 10.1001/jama.2017.19522.

19. В Україні можуть запровадити податок на цукор. URL: <https://fbc.ua/news/ekonomika-uk/v-ukrayini-mozhut-zaprovaditi-podatok-na-tsukor/> (дата звернення: 01.09.2022).

20. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження ставок акцизного збору на енергетичні напої : проєкт Закону України від 24 квітня 2015 року № 2740. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54945. (дата звернення: 01.09.2022).

21. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком окремих товарів : проєкт Закону України від 07 серпня 2017 року № 7019. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62396. (дата звернення: 01.09.2022).

22. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення: 01.09.2022).

23. Потенціал податків на підсолоджені цукром напої в Україні: оцінка наслідків запровадження акцизного податку на підсолоджені цукром напої на ціну, обсяг споживання та доходи від податків. Копенгаген : Європейське регіональне бюро ВООЗ. 2021. 42 с.

24. Kristine A. Madsen, James Krieger, Xavier Morales. Sugar-Sweetened Beverage Taxes Emerging Evidence on a New Public Health Policy. *JAMA*. 2019. 321(18): 1777–1779. DOI: 10.1001/jama.2019.5344.